

PÁRTSZIMPÁTIA ÉS A TÁRSADALMI MOBILITÁS ÉRZÉKELÉSE

Huszár Ákos
Szabó Andrea

Bevezetés

Dolgozatunk¹ fő kérdése, hogy mennyiben függ az egyének politikai pártállásától a saját társadalmi helyzetük alakulásának az érzékelése. Ez a kérdésfeltevés két alapvető előfeltevésen nyugszik. Egyfelől, abból indulunk ki, hogy nem magyarázható kizárólag az egyének objektív életfeltételeiknek alakulásával, hogy javulónak vagy romlónak érzik a társadalmi helyzetüket. Számos egyéb tényező is fontos szerepet játszhat abban, hogy valaki előrelépésként vagy éppenséggel lecsúszás-ként tekint a saját életére. Másrészt, azt feltételezzük, hogy különösen a mai Magyarországon a társadalmi pozíció, illetve a társadalmi pozíció változásának megítélésében jelentős szerepe lehet a politikai hovatartozásnak, egészen pontosan a politikai preferenciáknak. Tóka Gábor (2018a, 2018b) több elemzésében jelzi, hogy a Fidesz háromszori, egymást követő választási sikere nem független a lakosság gazdasági helyzetértékelésétől. Kutatásai során azt tapasztalta, hogy a lakossági fogyasztási mutatók és a tíz év óta kormányzó Fidesz támogatottsága között szoros összefüggés mutatható ki. Pontosán ugyanazt a gazdasági helyzetet a párthovatartozástól függően másképpen láthatja egy ellenzéki szavazó, mint egy kormánypárti. A politikai hatalom legitimitációja szempontjából egyáltalán nem mindegy, hogy melyik narratíva lesz az uralkodó (a pesszimista vagy az optimista), hiszen – ahogy erre Tóka (2018b) utal – ezen választások tudnak eldőlni (lásd 2006-ot éppúgy, mint 2018-at).

Hasonló felvetések lehetségesek a mobilitás kapcsán is. A politikai hatalom marad fent tartósan, és akkor őrzi meg legitimitását, ha a társadalomban erősebb, határozottabb, vagy legalábbis harsányabban kinyilvánított az a vélemény, hogy Magyarországon a mobilitási csatornák nem zártak és végső soron mindenki számára nyitott az előrejutás lehetősége. Nem nyilvánvaló azonban, hogy a társada-

¹ A tanulmány az MTA Kiválósági Együttműködési Program *Mobilitás Kutatási Centrum* projekt keretében készült.

lom minden szegmensében azonos ezen érzet, és különösen nem nyilvánvaló, hogy politikai hovatartozás alapján mindenki ugyanúgy érzi-e a saját helyzetének alakulását. A pártos polarizáció elmélete (Patkós 2019) alapján ugyanis az feltételezhető, hogy a kormánypárti szavazók sokkal inkább érezhetik az előrejutás lehetőségét, mint az ellenzéki táborba tartozók.

A következőkben először a kérdésfeltevésünket, illetve az ehhez kapcsolódó hipotéziseinket mutatjuk be, majd pedig azt, hogy ezeket miként igyekeztünk tesztelni. Ezt követően ismertetjük az eredményeinket, elsőként a szubjektív mobilitás leíró statisztikai eredményeit bemutatva, majd pedig lineáris regressziós elemzés segítségével vizsgáljuk azt, hogy milyen tényezők, milyen módon hatnak a szubjektív mobilitásra. Írásunkkal a politikai viselkedés irodalmához éppúgy hozzá szeretnénk járulni, mint ahogy a szociológia társadalmi mobilitással, illetve ennek érzékelésével foglalkozó területéhez.

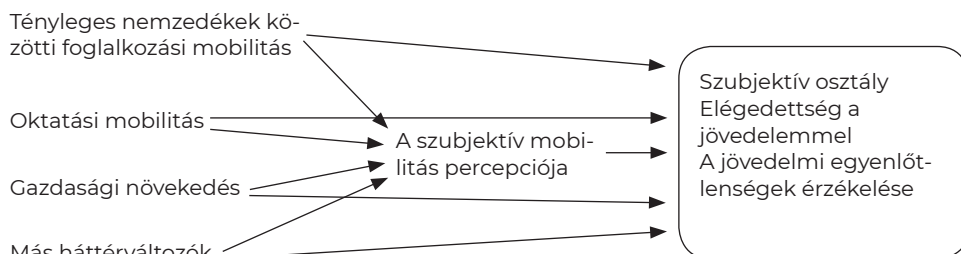
Objektív és szubjektív mobilitás

A társadalmi mobilitás a legáltalánosabb értelemben véve az egyének (illetve családok) társadalmi helyzetének a megváltozása (vö. Andorka 1982:7). A változás viszonyítási alapjának függvényében beszélhetünk intergenerációs mobilitásról, ha az egyének társadalmi pozícióját a szüleikével vetjük össze, illetve intragenerációs mobilitásról, ha az egyének saját korábbi társadalmi helyzete jelenti a viszonyítási alapot. A társadalmi helyzet változását több, különböző dimenzió szerint lehet vizsgálni (pl. foglalkozás, iskolázottság, jövedelem, vagyon), tanulmányunkban mi a társadalmi helyzet szubjektív érzékelése alapján tesszük ezt.

A társadalmi mobilitás szubjektív mutatói több szempontból hasonlítanak a mobilitás-vizsgálatok hagyományos mérőszámaihoz, néhány ponton azonban lényegesen különböznek. A legfontosabb különbség az, hogy míg az utóbbiak a leggyakrabban az egyének foglalkozási pozíciója alapján ragadják meg az egyének jelenlegi, illetve az előző társadalmi helyét, addig a szubjektív mutató a személyes vélekedéseket tükrözi. A társadalmi pozíció változásának, illetve az erről alkotott szubjektív képzeteknek az egymástól való esetleges elválása egyáltalán nem meglepő, a kettő ugyan összefügg(het) egymással, de mégiscsak két önálló jelenségről van szó (Merllié 2008, Kraus–Tan 2015, Huszár 2018).

A kérdés az, hogy milyen tényezők hatására, illetve milyen mértékben tér el egymástól a mobilitás és a szubjektív mobilitás. A mobilitás szubjektív érzékelése mögött munkáló mechanizmusok mibenléte, illetve ennek lehetséges következményei erősen vitatottak (Duru-Bellat–Kieffer 2008, Kelly–Kelly 2009, Kraus–Tan 2015, Merllié 2008, Harcsa 2018). A mechanizmusok szisztematikus értelmezésében talán Sarah Kelly és Clarie Kelly (2009) jutott a legmesszebb.

1. ábra
A szubjektív mobilitást magyarázó tényezők, illetve ennek következményei
Kelly és Kelly (2009) szerint

Forrás: Kelly és Kelly 2009.

A szerzőpáros szerint a szubjektív mobilitás egyrészt fakadhat az egyén valós társadalmi mozgásából, amennyiben változik az iskolai végzettsége, illetve foglalkozási pozíciója, másrészt a mobilitás érzékelésére hatással lehet a gazdasági növekedés, amely az egyén önálló mozgása híján, társadalmi csoportja kollektív elmozdulásának következtében is előidézhetheti a felemelkedés vagy lecsúszás érzetét. A mobilitás szubjektív érzékelésére ugyanakkor hatással lehet több egyéb szocio-demográfiai tényező is, amelyeknek a pontos hatómechanizmusait nehéz előzetesen feltérképezni.

Kellyék modelljének (1. számú ábra) különösen lényeges eleme, hogy ebben a szubjektív mobilitás érzékelése egyfajta közvetítőként jelenik meg, amely a háttérben meghúzódó társadalmi folyamatok függvényében hatással lehet az egyén társadalmi-politikai attitűdjeire, illetve politikai állásfoglalásaira is. Ebben az esetben nehéz az oksági összefüggések irányáról egyértelműen állást foglalni, de Róbert Péter (1999) magát a szubjektív mobilitást is egyfajta politikai attitűdként értelmezi. Ebben az esetben a válaszadók tulajdonképpen arról nyilatkoznak, hogy inkább felemelkedésként vagy lecsúszásként élik-e meg az életükben történt változásokat, amely összefonódik az ország, illetve a társadalom állapotának a megítélésével, valamint az ezzel kapcsolatos elégedettség mértékével.

A rendszerváltást követő első évtized végén készített munkájában Róbert azt vizsgálta, hogy a társadalom tagjai miként értékelik a saját társadalmi helyzetüket a szüleik, illetve saját maguk tíz évvel korábbi helyzetéhez képest, és hogy ezek az értékelések miként függenek össze a társadalmi mobilitás objektív folyamataival. A válaszadók 43%-a úgy vélte, hogy romlott a társadalmi helyzete a szüleiéhez képest, a tíz évvel korábbi – tehát közvetlenül a rendszerváltás előtti – időszakkal összevetve pedig 2/3-uk számolt be negatív irányú változásról. Róbert Péter azt is

kimutatta, hogy az objektív intergenerációs mobilitás mutatói nem jeleztek ilyen típusú törést a rendszerváltás után, inkább a korábbi mobilitási folyamatok folytatódását lehetett megfigyelni. A rendszerváltás első tíz évét jellemzően azok is inkább lecsúszásként élték meg, akiknek a foglalkozási pozíciója nem változott a szüleiéhez képest vagy éppenséggel javult. Némileg árnyalják a képet Balogh és Róbert (2008) későbbi, az intragenerációs foglalkozási mobilitásra vonatkozó vizsgálatai. Rámutattak, hogy a mobilitás szempontjából a magyar társadalom nyitottabbá vált a rendszerváltozást követően – különösen igaz ez a férfiakra. A 2000-es évek elejétől azonban az „ajtók bezárultak” és a felfelé mobilitás egyre ritkábbá vált.

A társadalmi helyzet változásának a szubjektív megítélése, illetve a politikai állásfoglalások ok-okozati kapcsolódása feltételezésünk szerint kétirányú lehet. Elképzelhető tehát például, hogy valaki azért szavaz egy pártra, mert úgy véli, hogy annak politikája nyomán javult a társadalmi helyzete. Lehetséges azonban az is, hogy mivel valamely párt támogatója, ezért nyilatkozik úgy, hogy javult a társadalmi helyzete, annak ellenére, hogy ezt foglalkozási, jövedelmi helyzete indokolná. A konkrét eredmények mérlegelése alapján becsülhetjük meg, hogy az ok-okozati összefüggésben melyik hatás szerepe lehet erősebb.

Vizsgálatunk kiindulópontjában azonban – ahogy korábban utaltunk rá – az a feltevés áll, hogy a mai Magyarországon a politika által erősen meghatározott értékválasztás befolyásolja a mobilitás szubjektív értékelését, és hogy a politikai hovatartozásnak önálló szerepe van abban, hogy ki miként értékeli a saját társadalmi helyzetének változását. Magyarországon 2010 óta egy politikai pártszövetség vezeti az országot kétharmados alkotmányozó többséggel a parlamentben. Ezért döntően befolyásolhatja azt a keretrendszert, amely az objektív mobilitás csatornáit (iskolarendszer, munkaerőpiaci döntések, közigazgatás) kialakítja. A médiakörnyezetet úgy tudja alakítani, hogy a társadalom egyes rétegei számára a mindennapi életről kialakított kép megfeleljen politikai szándékainak (Tóth–Szabó 2018). Másrészt Gerő Márton és Szabó Andrea több írása (2017, 2019, 2020) szerint Magyarországon a politika a többi – az egyszerűség kedvéért nevezzük objektív vagy stratifikációs – integrációs mechanizmustól nagymértékben függetlenül működik. A rétegződési sémák, a stratifikációs modellek és a szociodemográfiai tényezők sem bizonyultak használhatónak a politikai jellegű dimenziók, a pártválasztás és a politikai értékrend értelmezéséhez. Állításuk szerint nem a társadalom szerkezete és állapota határozza meg a politikát, hanem épp fordítva, a politika integrálja a társadalmat.

A fentiek alapján a következőkben azt vizsgáltuk, hogy hogyan élik meg a magyar társadalom tagjai a saját társadalmi helyzetük változását, illetve, hogy milyen

tényezők vannak hatással erre. Vajon az, hogy valaki elkötelezett egy politikai párt iránt, befolyásolja-e a mobilitással kapcsolatos vélekedéseit is? Vizsgálatunkban abból a feltételezésből indultunk ki, hogy erre a kérdésre a válasz igen. Egészen pontosan a következő hipotéziseket fogalmazzuk meg:

H1. Egyrészt, a fő hipotézisünk, hogy a politikai preferenciának van hatása a szubjektív mobilitásra: minél inkább szimpatizál valaki a hatalmon lévő párttal, annál inkább véli úgy, hogy saját pozíciói javultak az elmúlt években.

H2. Másrészt, úgy gondoljuk, hogy ez az összefüggés érvényes az intra- és az intergenerációs mobilitásra egyaránt, azonban nem egyforma mértékben. Mivel az intergenerációs mobilitás esetében a szülők társadalmi helyzete a viszonyítási alap, az intragenerációs mobilitásnál viszont az egyén saját közelmúltbeli pályájáról mond ítéletet, úgy véljük, hogy ez utóbbi esetben a pártszimpátia hatása erősebben érvényesül.

H3. Harmadrészt, azt feltételezzük, hogy a politika hatása a mobilitás szubjektív érzetére nem jelentéktelen. Sőt, úgy véljük, hogy a politikai hovatartozás felülírhatja az objektív tényezők észlelését éppúgy, mint a hagyományos mobilitási dimenziókban történő elmozdulás értékelését is. Ezen hipotézisünket az intra- és az intergenerációs mobilitásra egyaránt fenntartjuk.

Adatok, módszerek

A tanulmány az MTA Kiválósági Együttműködési Program *Mobilitás Kutatási Centrum* című kutatás keretében 2018 őszén készült nagymintás adatfelvételen alapul.²

A mobilitás szubjektív érzékelését egy olyan kérdésblokk segítségével mértük, amelyben arra kértük a válaszadókat, hogy egy a társadalmi létrát jelképező 1–10-ig tartó skálán becsüljék meg először, hogy a szüleik (a válaszadók 14 éves korában) hol helyezkedtek el, másodsor, hogy tíz évvel a kérdezés időpontja előtt (tehát 2008-ban) saját maguk hol voltak, illetve harmadszor, hogy jelenleg hová helyeznék magukat. A pontos kérdések a következők voltak:

2 A kutatás módszere személyes, kérdőíves adatfelvétel volt, amely során 2700 sikeres interjú készült el 2018 őszén. A kutatás célcsoportja a Magyarországon élő felnőtt (18+) népesség. A ZRI Závecz Research Intézet által megvalósított adatfelvételben kétlépcsős, rétegzett valószínűségi mintavételezés történt. A mintába kerülő személyek összetételi aránya a legfontosabb társadalmi-demográfiai mutatók szerint (nem, életkori csoport, iskolai végzettség, lakóhelytípus) megfelel a teljes felnőtt népesség összetételének. A minta alapsokasága a Magyarországon élő, magyar állampolgárságú, 18 éves és idősebb korú népesség. A kutatást a Mobilitás Kutatási Centrum rendelte meg. Kutatásvezető: Kovách Imre. (Részletesen lásd: Szabó–Gerő 2019:123–124.)

Különböző társadalmi helyzetű, életvitelű emberek vannak a társadalomban. Képzelden el egy létrát, aminek a felső foka a társadalom felső részét, az alsó foka pedig az alsó részét jelenti. Kérjük, értékelje 1-től 10-ig, hogy...

*– gyermekkorában (14 éves korában) az Ön családja a létra melyik fokán állt?
– és 10 évvel ezelőtt? (Csak azoktól, akik 1991-ben vagy korábban születtek)
– és jelenleg hol helyezné el Önmagát ezen a létrán?*

E kérdések alapján intergenerációs értelemben immobilnak tekintetük azokat, akik a szüleikkel azonos fokra helyezték magukat a skálán, illetve intragenerációs vonatkozásban pedig azokat, akik tíz évvel korábbi társadalmi helyzetüket azonos pontszámmal jellemezték, mint a jelenlegit. Mind az inter-, mind pedig az intragenerációs mobilitás esetében az egyének jelenlegi, illetve korábbi társadalmi pozíciójának a különbsége alapján egy folyamatos változót hoztunk létre, ami a -9, illetve +9 közötti értékeket veheti fel. A mínusz érték azt jelenti, hogy romlott az egyén szubjektív társadalmi pozíciója, a plusz pedig, hogy előrelépett. E megoldásnak a legnagyobb előnye, hogy egyszerre jelzi a mobilitás mértékét és irányát, és miután magas mérési szinten mért változó, lineáris regressziós modellek építésére is alkalmazható.

A következőkben – a szubjektív mobilitás főbb jellemzőinek bemutatása után – pontosan erre vállalkoztunk, és lineáris regressziós elemzés segítségével teszteltük a kiinduló hipotéziseinket. Ehhez a Róbert Péter (1999) által is alkalmazott többlépcsős modellezési stratégiát alakítottuk át a saját, speciális kérdésfeltevésünknek megfelelően.

Első lépésben csupán a pártállásra vonatkozó változókat vontuk be az elemzésbe. Ennek segítségével arra kerestük a választ, hogy vajon az első hipotézisünknek megfelelően kimutatható-e valamilyen összefüggés a pártállás, illetve az inter-, valamint intragenerációs szubjektív mobilitás között. Amennyiben a H1 hipotézisünk helyes, akkor a kormánypártok szavazói inkább felemelkedésről számolnak be, az ellenzéki szavazók viszont ezzel szemben lecsúszásról. Amennyiben, továbbá, a H2 hipotézisünk is helytálló, akkor ez az összefüggés sokkal markánsabban mutatkozik meg az intragenerációs mobilitásban, mint az intergenerációsban. A szavazók pártállásának vizsgálatakor együtt kezeltük a kormánypártokat (Fidesz, KDNP), az ellenzéki pártokból viszont három tömböt alakítottunk ki: a) a hagyományos baloldali pártok, mint MSZP-P és DK, amelyek a 2018-as országgyűlési választáson valamiféle szövetségben indultak; b) az „új” liberális, zöldpártok, mint LMP, Momentum, amit szavazótáboruk vélt ideológiai hasonlósága és életkori közelsége indokolt; valamint c) a jobboldali, korábban radikális Jobbikot, amely semmilyen választási közösséget nem vállalt az itt említett pártokkal a 2018-as országgyűlési választásokon.

Az elemzés következő lépéseibe olyan további változókat vontunk be, amelyek a szubjektív mobilitás magyarázatára alkalmasak lehetnek. E lépések kapcsán az volt a fő kérdés, hogy vajon a modellben szereplő változókat kontroll alatt tartva is érvényesülnek-e a H1, illetve H2 hipotézisekben felállított összefüggések, és vajon a H3-as hipotézisünknek megfelelően ezeket az összefüggéseket a többi változó figyelembe vételével valóban jelentősnek lehet-e tekinteni.

A második lépésben a fő szociodemográfiai változók kerültek be a modellbe (nem, kor, háztartásnagyság, településtípus, munkaerőpiaci aktivitás), hogy ezek hatását kiszűrve vehessük szemügyre a szubjektív mobilitás és a politikai hovatartozás összefüggését.

A harmadik lépésben az egyének származására, illetve mobilitására vonatkozó objektív információkat illesztettük be a modellbe, ezeket az egyének, illetve apjuk foglalkozási pozíciójával mértük.³ E változók, feltételezésünk szerint, határozottan összefüggenek a mobilitás szubjektív érzetével. Egyrészt, azt vártuk, hogy akik kedvezőtlenebb helyzetből indultak, azok nagyobb mértékben érzékelik úgy, hogy javult a társadalmi pozíciójuk, mert az ő esetükben nagyobb tere volt a fölemelkedésnek. Másrészt, azt feltételeztük, hogy az objektív foglalkozási mobilitás is pozitív módon függ össze a szubjektív mobilitással, vagyis akiknek javult a foglalkozási pozíciója, azok inkább érzik úgy, hogy fölemelkedtek.⁴

Az elemzést a 28 éves és idősebb mintán végeztük el azért, hogy az intragenerációs szubjektív mobilitást vizsgálva a kérdezett tíz évvel korábbi társadalmi pozíciója is felnőtt korára vonatkozzon (már ebben az időpontban legalább 18 éves legyen). Ez annyiban jelent korlátot a vizsgálat számára, hogy a legfiatalabb, a politikai viselkedése tekintetében speciális csoport kimaradt az elemzésből.

3 Mind a származás, mind pedig a mobilitás esetében a Ferge-féle munkajelleg-csoportosításból indultunk ki. Az apa foglalkozási csoportját dummy változókként illesztettük be a modellbe. A mobilitás esetében pedig egy folyamatos változót készítettük a kérdezett jelenlegi, illetve az apja foglalkozási csoportjának a különbsége alapján. E változóban a 0 jelöli az immobilakat, míg a pozitív értékek a felfelé irányuló mobilitást a negatívak pedig a lefelé tartót.

4 Az elemzésbe bevont változók fő jellemzőit lásd a Függelékben (F1. számú táblázat).

Intergenerációs és intragenerációs szubjektív mobilitás

Az objektív és szubjektív mobilitás viszonyát tekintve mindenekelőtt azt állapítottuk meg, hogy a foglalkozási mobilitás és a társadalmi helyzet változásának szubjektív érzékelése között a 2010-es években is nagy eltérések mutatkoztak. Kutatásunk eredményei Róbert Péter (1999) korábbi időszakra vonatkozó vizsgálatának következtetéseit erősítik meg, azonban az eltérés iránya most ellenkező előjelű: míg az intergenerációs mobilitásra vonatkozó legutóbbi vizsgálatok szerint a magyar társadalom zártabbá vált, sőt európai összehasonlításban a legzártabbak között van (Bukodi et al. 2017, Jackson–Evans 2017, Eurofound 2017, OECD 2018, Róbert 2018, Tóth–Szelényi 2018), addig a mobilitás szubjektív mutatói szerint a rendszerváltás óta soha nem volt olyan magas azoknak az aránya, akik úgy vélik, javult a társadalmi pozíciójuk, mint a mostani időszakban (Huszár–Záhonyi 2018, Balogh et al. 2019). A szubjektív mobilitás intergenerációs, illetve intragenerációs mutatói között azonban jelentős eltérések vannak, a következőkben ezt vizsgáljuk. Az 2. számú ábra a két szubjektív mobilitási változó megoszlását mutatja be. A két vonaldiagram lefutása világosan jelzi a két mutató közötti különbséget.

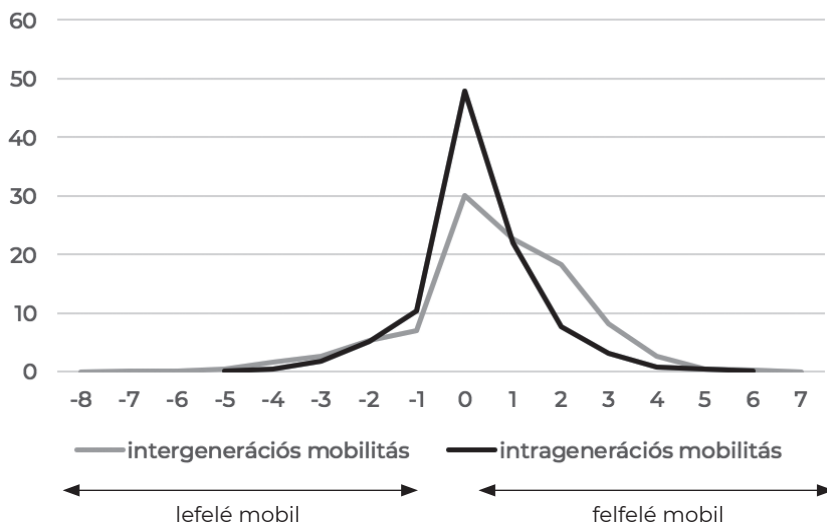
A saját tíz évvel ezelőtti pozícióhoz viszonyított elmozdulás klasszikus normáloszlás jellegű, azaz középen csúcsosodik, a szélek felé pedig fokozatosan csökken, majd ellaposodik. Mindez azt jelenti, hogy a többség önmagához képest se jelentős felfelé, se különösebb lefelé történő mobilitást nem érez. (A felfelé mobilitás érzete ugyanakkor némileg magasabb (34%), az immobiloké 48%, míg a lefelé mobiloké, vagyis pozícióromlást észlelőké 18%.) Az intragenerációs mobilitás átlagértéke: 0,24, azaz relatíve közel van a nullához, az immobilitáshoz.

Teljesen más jellegű az intergenerációs szubjektív mobilitásérzet grafikonja. Az eloszlás jobbra, a pozitív irányba dől el, és kevésbé csúcsos, mint a saját életútra vonatkozó vonaldiagram. Ez azt mutatja, hogy a kérdezettek jelentős része, egészen pontosan 54%-a úgy érzi, hogy jobb a jelenlegi helyzete s kedvezőbb a társadalmi pozíciója, mint a szüleié volt. Az immobilok aránya 28%, míg a lefelé mobilok aránya 18%. Az intergenerációs mobilitás átlaga ennek megfelelően 0,63 átlagpont, vagyis 2,5-szer magasabb, mint az intragenerációsé.⁵

A szubjektív mobilitás két típusát összevetve lényeges, hogy az intragenerációs mobilitás esetében jóval magasabb az immobilak, valamint a fölfelé mobilak aránya, a lecsúszók hányada viszont mindkét típusban megegyezik. Az immobilitás mértékének magasabb szintje érthetőbb: a saját életpályán belül kevesebb idő és lehetőség van a társadalmi helyzet változására. Figyelemre méltó, ahogy a lefelé, illetve fölfelé mobilak aránya egymáshoz viszonyítva alakult inter- és

5 A szubjektív mobilitás két típusa közötti együttjárás egyébként szignifikáns és közepesen erős (Pearson $r=0,545$).

2. ábra
Az inter- és intragenerációs szubjektív mobilitás érzetének megoszlása
a 28 éves és idősebbek körében (%)

Forrás: Mobilitás Kutatási Centrum, 2018.

intragenerációs összehasonlításban (lásd 1. számú táblázat).

A táblázat összesen cellái alapján mindkét típusban a felfelé mobilok (29%) vannak a legtöbben, akiket talán nem túlzás „nyertesekként” definiálni. A második két legnagyobb csoportot (21–21%) azok képezik, akik saját tíz évvel ezelőtti helyzetüket és szüleikhez viszonyított pozíciójukat is változatlanak érzik, illetve, akik szerint saját helyzetük ugyan változatlan, de szüleikhez képest felfelé mobilnak érzékelik pozíciójukat.

A szubjektív mobilitás alapján „vesztéseknek” tekinthetők azok, akik mindkét szempontból lefelé mobilnak érzik magukat (11%), azaz helyzetük akár szüleikhez, akár önmaguk tíz évvel ezelőtti pozíciójához képest negatív irányba változott.

A számunkra legérdekesebb csoportokat alkotják azok, akik úgy érzik, hogy az utóbbi tíz év változtatott mobilitási pályájukon.

Az egyik ilyen csoportot azok a válaszadók alkotják, akik generációs összehasonlításban lecsúszásról számolnak be, az elmúlt tíz évhez képest azonban úgy érzik, hogy javult (vagy nem változott) a társadalmi helyzetük. A másik ilyen csoportot azok alkotják, akik a szüleikhez képest és az elmúlt tíz évhez képest is visszalépést érzékelnek (59%). A harmadik csoportnak – a válaszadók 12%-a – az intergenerációs mobilitása lefelé mutat, az intragenerációs mobilitásuk viszont felfelé: ők egyértelműen az elmúlt tíz év nyertesének érezhetik magukat.

1. táblázat
Az inter- és intragenerációs szubjektív mobilitás együttjárása
a 28 éves és idősebbek körében, (%-os megoszlás)

			szubjektív intragenerációs mobilitás			összesen
			lefelé mobil	nem mobil	fölfelé mobil	
szubjektív inter-generációs mobilitás	lefelé mobil	Sor	59	29	12	100
		Oszlop	59	11	6	18
		együtt	11	5	2	18
	nem mobil	Sor	11	76	13	100
		Oszlop	18	45	10	28
		együtt	3	21	4	28
	fölfelé mobil	Sor	8	39	53	100
		Oszlop	23	44	84	54
		együtt	4	21	29	54
	összesen		18	48	34	
			100	100	100	

Pearson Chi²= 904,205, sig=0,000, Cramer'V=,447 Korreláció: 0,545

Forrás: Mobilitás Kutatási Centrum, 2018.

A szüleikhez képest immobilak legnagyobb hányada az elmúlt tíz évben is immobilinak tekinti magát (76%). Azonban a mintában szereplők 11%-a úgy véli, hogy romlott, míg 13%-a, hogy javult az elmúlt tíz évben a társadalmi helyzete.

A szüleikhez képest fölfelé elmozdulók 53%-a jelezte azt, hogy a tíz évvel korábbi helyzetéhez képest is javult a társadalmi helyzete. A válaszadók 39%-a nyilatkozott úgy, hogy az intergenerációs javulás mellett az utóbbi tíz évben nem változott a társadalmi pozíciója, s 8%-a úgy, hogy habár szüleihez képest javult, de saját tíz évvel ezelőtti pozíciójához képest romlott a társadalmi helyzete.

Kérdésünk volt, hogy az inter-, és az intragenerációs mobilitás átlagai hogyan alakulnak pártpreferenciák szerint. Abból a feltételezésből indultunk ki, hogy különösen azok érzik az elmúlt tíz évet sikeresnek, akik elkötelezettek a kormánypártok mellett. Saját pozíciójavulásukat tehát összefüggésbe hozzák az országban zajló politikai folyamatokkal. Az ANOVA-elemzés nem alkalmas arra, hogy hatásokat vizsgáljunk (ezt a tanulmány következő részében lineáris regressziós modellek segítségével tettük meg), de arra igen, hogy megmutassuk a különböző preferencia-csoportok véleményében látható különbségeket (lásd 2. számú táblázat).⁶

6 A használt statisztikai eljárás a preferencia-csoportok közötti válaszkülönbségeket vizsgálja. Egészen pontosan: az átlagok közötti eltéréseket és azok mértékét mutatja meg.

2. táblázat

Az inter- és intragenerációs szubjektív mobilitás összevont pártpreferencia alapján (teljes népesség, ANOVA, átlagok)

Összevont pártpreferencia	Intergenerációs mobilitás	Intragenerációs mobilitás	Életkori átlag
Fidesz–KDNP	,85	,38	49
hagyományos baloldali pártok	,80	,17	56
más pártok	,64	,67	44
Jobbik	,45	-,02	42
zöld, liberális, új pártok	,42	,24	43
nem válaszol	,63	,23	48
nem tudja	,52	,20	46
semmiképpen nem menne el	,34	,08	49
összesen	,63	,24	48

$F=4,324$, $\text{sig}=0,000$, $\text{eta}^2=0,012$; A post hoc-LSD teszt szignifikáns a Fidesz–KDNP és a Jobbik, a zöld, liberális, új pártok, a bizonytalanok, a nem válaszolók és azok között, akik semmiképp sem mennének el. Szintén szignifikáns a különbség a hagyományos baloldali pártok, valamint a Jobbik, a zöld, liberális és új pártok, a bizonytalanok és azok között, akik semmiképp sem mennének el szavazni.

$F=3,872$, $\text{sig}=0,000$, $\text{eta}^2=0,012$. A post hoc-LSD teszt szignifikáns a Fidesz–KDNP a hagyományos baloldali pártok, a Jobbik, a bizonytalanok, és azok között, akik semmiképp sem mennének el szavazni. Szintén eltér a hagyományos baloldali pártok véleménye a Fidesz–KDNP-n túl az egyéb pártokétól. Az egyéb pártot válaszolók véleménye eltér még a Jobbikétól, valamint a zöld, liberális, új pártokétól.

$F=16,480$, $\text{sig}=0,000$, $\text{eta}^2=0,041$.

Forrás: Mobilitás Kutatási Centrum, 2018.

A szülők társadalmi helyzetéhez viszonyított mobilitás esetében két olyan választói réteg írható le, akiknek az intergenerációs szubjektív mobilitásérzete lényegesen magasabb, mint a mintabeli számított átlag. Ezek a Fidesz–KDNP (0,85), és a hagyományos baloldali pártok (MSZP, DK) (0,80) támogatói. Érdekes módon tehát, nemcsak a kormánypárt szavazói, de a két baloldali ellenzéki párt hívei is úgy vélik, hogy szüleikhez képest a jelenlegi pozíciójuk magasabb. A két baloldali pártnak a legidősebb a szavazótábor, ezért az ő körükben az életkor kitüntetett szerepet játszhat a szubjektív mobilitás érzékelésében. Ellentétes irányú, azaz az átlag alatti és lefelé irányuló eredmények láthatók a Jobbik, a választásoktól önmagukat távol tartók és különösen a zöld, liberális kispártok támogatóinak körében.

A tíz évvel korábbi saját pozícióhoz képest mért szubjektív mobilitás érzékelése a kis létszámú egyéb pártok szavazóinál mutat magas értéket (felfelé mobilitás), ugyanakkor ez az érték a Jobbiknál negatív, azaz a jobbikosok kifejezetten kedvezőtlennek érzik saját társadalmi mozgásukat az elmúlt tíz évben. Az is

látszik az ANOVA-elemzés átlagaiból, illetve a hozzá kapcsolódó Post hoc tesztek eredményeiből, hogy a Fidesz-szavazók következetesen pozitív szubjektív mobilitásérzettel rendelkeznek, vagyis szüleikhez és saját megelőző pozícióikhoz képest is jobbnak látják jelenlegi helyzetüket.

A szubjektív mobilitás összevont értékeinek megoszlását (lásd 1. számú táblázat együtt sorai) tartalmazó táblázatból kitűnik, hogy a Fidesz–KDNP-szavazóin belül a „nyerteseknek” nevezett réteg a legnagyobb, egyharmados aránnyal. Nyertesek azok a szavazók, akik inter- és intragenerációs szempontból is fölfelé mobilként tekintenek önmagukra. A mintabeli megoszláshoz képest az eltérés 4 százalékpont, vagyis meghaladja a véletlenből eredő hatásokat. Ezzel párhuzamosan a „vesztesek”, tehát mindkét szubjektív mobilitási dimenzió szempontjából kedvezőtlen változást érzékelők aránya 6 százalékponttal alacsonyabb a kormányzópartok szavazótáborában, mint a teljes mintában. Ez az 5%-nyi szavazó úgy tartozik a Fidesz–KDNP táborába, hogy helyzetüket mindkét mobilitási dimenzióban rosszabbnak értékelik. Egyetlen kategóriánál regisztrálható még a mintabeli eloszláshoz képest hibahatáron túli elmozdulás, ez pedig az immobilitás. A Fidesz–KDNP-szavazóinak 25%-a saját és szüleikhez viszonyított helyzetét változatlanak gondolja, nem érzékel érdemi elmozdulást.

3. táblázat

Az inter- és intragenerációs szubjektív mobilitás együttjárása a Fidesz–KDNP-re való szavazással (%)

	minta*	Fidesz–KDNP	Különbség (Fidesz– KDNP-minta)
vesztes	11	5	-6***
szülőhöz le, önmagához immobil	5	4	-1
szülőhöz le, önmagához fel	2	1	-1
szülőhöz immobil, önmagához le	3	3	0
immobil	21	25	+4**
szülőhöz immobil, önmagához fel	4	3	-1
szülőhöz fel, önmagához le	4	3	-1
szülőhöz fel, önmagához immobil	21	23	+2
nyertes	29	33	+4**

* A mintára vonatkozó értékek megegyeznek az 1. számú táblázat együtt soraival.

Forrás: Mobilitás Kutatási Centrum, 2018.

*** $p < 0,01$, ** $p < 0,05$

A mobilitásérzetet meghatározó tényezők

A leíró statisztikák mellett lineáris regressziós eljárással vizsgáltuk, hogy milyen tényezőkkel magyarázható az, hogy valakinek változott-e a szubjektív társadalmi pozíciója a szülei, illetve saját társadalmi helyzetéhez képest (lásd 4. és 5. számú táblázat). Vajon mely tényezők segítik elő, hogy valaki úgy érezze, hogy javult a társadalmi helyzete, és melyek azok, amelyek hatása a lecsúszás tapasztalatával kapcsolódik össze? Továbbá, az előzetes feltételezéseinknek megfelelően, vajon van-e szerepe a pártállásnak abban, hogy a válaszadók társadalmi helyzetük javulását vagy romlását érzékelik-e? Végül pedig, vajon a vizsgált tényezők egységesen működnek-e mind az intergenerációs, mind pedig az intragenerációs szubjektív mobilitás esetében?

4. táblázat
A szülőkhöz viszonyított szubjektív mobilitás
lépésenkénti lineáris regressziós modellje

	(1. lépés)	(2. lépés)	(3. lépés)
Pártpreferencia (ref. ismeretlen preferencia)			
Fidesz-KDNP	,102***	,101***	,106***
MSZP, DK, Párbeszéd	,043**	,043**	,044
Jobbik	-,001	-,003	-,003
Egyéb kis pártok	,007	,008	,004
Nem		-,011	-,002
Kor		,063**	,056
Háztartásnagyság		,061***	,049**
Budapesten él		,018	,025
Községben él		,006	,001
Dolgozik		,057**	,062**
Származás (ref. segédmunkás apa)			
Apa - vezető, értelmiségi			-,048***
Apa - egyéb szellemi			-,021
Apa - szakmunkás			,007
Apa - betanított munkás			-,003
Foglalkozási mobilitás			,112***
Korrigált R2	,008	,016	,028
N	2278	2278	2134

Forrás: Mobilitás Kutatási Centrum, 2018.

*** $p < 0,01$, ** $p < 0,05$

A különböző tényezők hatását vizsgálva mindenekelőtt azt jegyezhetjük meg, hogy a politikai hovatartozás – legalábbis bizonyos pártok vonatkozásában – a kontrollváltozók beléptetése után is önálló módon hatással van arra, hogy ki miként érzékeli a saját társadalmi helyzetének változását. Ez a hatás jelen van akkor is, amikor a válaszadók jelenlegi társadalmi pozícióját a szüleikével, illetve akkor is, ha saját tíz évvel ezelőtti pozíciójával hasonlítjuk össze. A hatás erőssége, illetve iránya több szempontból megerősítette előzetes várakozásainkat, bizonyosakban azonban ellentmondott ezeknek.

5. táblázat
10 évvel ezelőtti pozícióhoz viszonyított szubjektív mobilitás
lépésenkénti lineáris regressziós modellje

	(1. lépés)	(2. lépés)	(3. lépés)
Pártpreferencia (ref. ismeretlen preferencia)			
Fidesz-KDNP	,076***	,079***	,077***
MSZP, DK, Párbeszéd	-,001	,026	,027
Jobbik	-,035	-,048**	-,049**
Egyéb kis pártok	,064***	,054**	,062***
Nem		-,005	-,004
Kor		-,087***	-,074**
Háztartásnagyság		,043	,053**
Budapesten él		-,010	-,008
Községben él		,023	,027
Dolgozik		,086***	,092***
Származás (ref. segédmunkás apa)			
Apa - vezető, értelmiségi			-,006
Apa - egyéb szellemi			,019
Apa - szakmunkás			,010
Apa - betanított munkás			,014
Foglalkozási mobilitás			,102***
Korrigált R2	,009	,037	,045
N	2286	2286	2141

Forrás: Mobilitás Kutatási Centrum, 2018

***p<0,01, **p<0,05

Először is: azok érzik úgy leginkább, hogy javult a társadalmi helyzetük, akik támogatják a kormánypártokat, ami megfelel a kiinduló hipotézisünknek. A kormánypártok támogatásának hatása ráadásul az általunk bevont összes egyéb faktort figyelembe véve a legerősebbek között van. A kiinduló hipotézisünk má-

sik fele arról szól, hogy a hatalommal szemben állók, vagyis az ellenzéki pártok támogatói kevésbé látják úgy, hogy javult a társadalmi helyzetük, sőt inkább ennek romlásáról számolnak be. Nem fogalmaztunk meg azonban határozott hipotéziseket előzetesen arról, hogy a különböző ellenzéki pártok támogatói között milyen különbségek adódhatnak. Ezzel kapcsolatban három figyelemre méltó jelenséget emelünk ki:

1. Az ellenzéki pártok közül a (korábbi) establishment pártjai, az MSZP, illetve a DK támogatóinál azt találtuk, hogy a párthovatartozásuk pozitívan hatással van az intergenerációs szubjektív mobilitás érzetére, az intragenerációssal viszont nem mutat szignifikáns kapcsolatot.
2. A liberális, zöld ellenzék kisebb pártjai (LMP, Momentum stb.) támogatóinál viszont ellenkezőleg, az intergenerációs mobilitás érzete és a pártválasztás között nem mutatható ki szignifikáns kapcsolat, viszont az intragenerációs mobilitás érzete és a pártválasztás között szignifikáns pozitív összefüggést találunk. E pártok támogatói tehát, ellenzéki mivoltuk ellenére, úgy érzik, hogy a Fidesz–KDNP tízéves kormányzása alatt javult a társadalmi pozíciójuk.
3. A Jobbik támogatóinál sincs szignifikáns kapcsolat az szülőkhöz viszonyított mobilitás és a pártválasztás között, azonban a pártállás és az intragenerációs szubjektív mobilitás összefügg egymással. A modell alapján a Jobbikra szavazás és a saját tíz évvel korábbi pozícióval történő összehasonlítás között negatív összefüggés figyelhető meg. A Jobbik szavazói tehát nem érzik úgy, hogy romlott (vagy javult) volna a társadalmi helyzetük a szüleikéhez képest, viszont egyértelműen az elmúlt tíz év veszteseinek tekintik magukat.

Ezek az eredmények csak a Jobbik támogatóira vonatkozóan igazolják a kiinduló feltevésünket, a baloldali-liberális pártok támogatóira vonatkozóan kifejezetten ellentmondanak annak. A baloldali pártok szavazói ugyanis annak ellenére, hogy ellenzéki pártokat támogatnak, mégis a helyzetük javulását érzékelik, igaz csak szüleik korábbi helyzetéhez viszonyítva. Arról azonban koránt sincs szó, hogy az elmúlt tíz év veszteseinek éreznék magukat. Azt is felételeztük, hogy a szubjektív mobilitás intergenerációs, illetve intragenerációs formáját összehasonlítva a hatalmon lévő pártok támogatásának a szerepe akkor lesz erősebb, amikor a válaszadók jelenlegi társadalmi helyzetüket a tíz évvel ezelőttivel hasonlítják össze. Úgy érveltünk ugyanis, hogy mivel az elmúlt tíz év nagyjából egybeesik a Fidesz–KDNP immár több mint két ciklus óta tartó kormányzásával, a saját társadalmi helyzet változásának érzékelése jobban összekapcsolódik a kormány teljesítményének a megítélésével. Ez a várakozásunk nem teljesült: a kormánypártiság erősebben függ össze a szubjektív mobilitás intergenerációs formájával, mint az intragenerációssal. Az ellenzéki pártok támogatóinál pedig az eredmények

csak részben igazolták előzetes várakozásainkat: az elmúlt tíz év megítélésében a Jobbik támogatói mutatnak markáns negatív eredményeket, az egyéb kispártok szavazói viszont saját helyzetüket inkább jobbnak látják, mint tíz éve.

Ezekre az ellentmondásokra részben a modellbe bevont egyéb változók adhatnak magyarázatot, s ez alapján képet alkothatunk arról is, hogy a mobilitás szubjektív érzékelésében mekkora szerepe lehet a pártállásnak egyéb faktorokkal összevetve. E változók közül a származás szerepe az eredményeink szerint gyenge, viszont a várakozásoknak megfelelően a foglalkozási mobilitásé kifejezetten erős. Az elemzésbe bevont változók közül a foglalkozási mobilitás alapján következtethetünk leginkább a mobilitás szubjektív érzetére mind intergenerációs, mind pedig intragenerációs összehasonlításban: akinek jelenleg kedvezőbb a foglalkozási helyzete, mint a szüleié, vagy kedvezőbb, mint a tíz évvel ezelőtti, az nagy valószínűséggel úgy is érzi, hogy előrelépett. Szintén erős a munkaerőpiaci státusz szerepe a szubjektív mobilitás mindkét formájában: aki jelenleg dolgozik, az nagyobb eséllyel érzi úgy, hogy előrelépett, mint a munkanélküliek vagy az inaktívak különböző csoportjaiba tartozók. E változó hatása különösen az intragenerációs összehasonlításban jelentős, ahol a foglalkozási mobilitás után ez mutatja a legmagasabb pozitív korrelációt a függő változóval (dolgozik).

Rendkívül érdekes a kor szerepe a szubjektív mobilitás intra-, illetve intergenerációs alakulásában. Amikor a szülők társadalmi pozíciójához viszonyított mobilitást vizsgálva a kort a második lépésben beléptettük az elemzésbe, akkor pozitív összefüggést mutatott a mobilitás érzetével, azaz, minél idősebb valaki, annál inkább érzi úgy, hogy javult a társadalmi helyzete a szüleiéhez képest. Ez a hatás azonban a harmadik lépés után – a származás, illetve mobilitás változók bevonásával – már nem bizonyult szignifikánsnak. A saját korábbi társadalmi helyzethez viszonyított mobilitás esetében viszont a kor szignifikáns negatív kapcsolatban áll a függő változóval, vagyis a fiatalabbak érzik inkább úgy, hogy javult a társadalmi helyzetük. A korrallal való összefüggés az intergenerációs mobilitás esetében részben fakadhat abból, hogy a fiatalabbaknak egyszerűen kevesebb idejük volt arra, hogy változtassanak a társadalmi helyzetükön, de az összefüggés a mobilitási esélyeik romlására is utalhat. Az intragenerációs mobilitás esetében pedig érthető, hogy a megelőző tíz év a fiatalabbaknál járhat a legnagyobb változásokkal: ez az az időszak, amikor elhagyják az iskolapadot és önálló karrierbe kezdenek, és alapvető változások állhatnak be a társadalmi helyzetükben. Továbbá, a korrallal való összefüggés értelmezésében fontos szerepe van annak, hogy azok az idősebbek, akik a hagyományos baloldali pártok szavazóinak bázisát adják, túlnyomórészt már nem részesei a munkaerőpiacnak, rájuk a foglalkozási, illetve státusbeli változás kevésbé jellemző. Ezzel szemben a Fidesz–KDNP

szavazótáborában (átlagéletkoruk 49 év) jelen lévő gazdaságilag aktív szavazók nagy számban érezhették az elmúlt évek kormányzásából fakadó előnyöket. Azt is érdemes azonban megjegyezni, hogy vizsgálatunkban a tíz évvel korábbi időpont pontosan egybeesett a gazdasági világválság időszakával, valamint az azt követő, az egész fejlett világra kiterjedő gazdasági konjunktúrával. Nemcsak Magyarországon, hanem az Európai Unió minden országában kedvezőbbé vált a munkaerőpiaci helyzet, lényegesen megnőtt a foglalkoztatottság, és jelentősen csökkent a munkanélküliség.⁷ Ez tehát egy olyan külső, strukturális hatás, amely élesen elkülöníti egymástól életkor alapján azokat, akik még vagy már nincsenek a munkaerőpiacon azoktól, akik időközben kerültek oda vagy folyamatosan ott voltak.

Következtetések

Tanulmányunkban a 2010 utáni intergenerációs és intragenerációs szubjektív mobilitásnak a jellegzetességeivel foglalkoztunk. Azt állítottuk, hogy akik a jelenlegi, illetve immár harmadik ciklus óta hatalomban lévő pártokat támogatják, azok inkább érzik úgy, hogy javult a társadalmi helyzetük, mint az ellenzéki szavazók. Legfontosabb eredményünk, amit bemutattunk, hogy az intra- és az intergenerációs mobilitás másképp működik: más hatásmechanizmusok érvényesülnek a szubjektív mobilitás saját tíz évvel korábbi érzékelésében és mások a szülők státusához viszonyított típusában.

A különböző tényezők hatását vizsgálva megállapítottuk, hogy a politikai hovatartozás – a kontrollváltozók beléptetése után is – önálló módon hatással van arra, hogy ki miként érzékeli saját társadalmi helyzetének változását. Kiinduló hipotézisünknek megfelelően azok érzik leginkább úgy, hogy javult a társadalmi helyzetük, akik támogatják a kormánypártokat. Ez a hatás ráadásul az általunk bevont összes egyéb faktort figyelembe véve is a legerősebbek között van. Várározásainkkal ellentétben azonban nem a tíz évvel korábbi saját helyzettel való összehasonlításkor érvényesül erősebben a Fidesz–KDNP-re való szavazás hatása, hanem a szülők pozíciójával való összehasonlításkor. Szintén a kiinduló hipotézisünkkel ellentétben az intergenerációs mobilitás érzékelésében az MSZP–DK szavazói is inkább felemelkedésről számoltak be, ami véleményünk szerint részben e pártok szavazóinak magasabb életkorával hozható összefüggésbe. Egész pontosan azzal, hogy az idősebbeknek – így e pártok idősebb szavazóinak is – magasabb életkoruk miatt több lehetőségük volt arra, hogy objektíve javítsanak a társadalmi helyzetükön. E feltételezést az is alátámasztja, hogy a foglalkozási

⁷ Lásd erről: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Employment_statistics/hu.

mobilitás változó bevonása után eltűnt ez a szignifikáns összefüggés.

Érdekes módon, a saját tíz évvel ezelőtti pozícióhoz viszonyított szubjektív mobilitás vizsgálata során az liberális-zöld ellenzéki szavazóknál is találtunk pozitív kapcsolatot az életkorral, ami vélhetően szintén e pártok sajátosan fiatal táborának köszönhető. Mivel a pártpreferencia mellett az életkor is jelentős hatással van a társadalmi pozíció változásának az érzékelésére, ez részben magyarázatot adhat a különböző ellenzéki tömbök szubjektív mobilitás érzékelésére vonatkozó egymástól eltérő eredményeire.

Várározásainkkal ellentétben a pártszimpátia hatása az intergenerációs mobilitásnál mutatkozott erősebbnek az intragenerációs helyett, amiben mindenképp a munkaerőpiaci státusznak lehet komoly szerepe. Amikor a szülők társadalmi helyzetével vetették össze a válaszadók a saját társadalmi pozíciójukat, akkor a foglalkozási mobilitás után a kormánypárti elkötelezettség volt a legerősebb faktor, amikor viszont a saját társadalmi helyzetük elmúlt tíz évben bekövetkezett változásával, akkor a foglalkozási mobilitás után a foglalkoztatotti státusz következett. Ez arra enged következtetni, hogy akik az elmúlt tíz évben inaktívak vagy munkanélküliek voltak, illetve azzá váltak, azok, pártszimpátiától függetlenül, nyilvánvalóan kevésbé érezték úgy, hogy javult a társadalmi helyzetük.

Végül, az eredmények tükrében érdemes visszatérni arra a Kelly és Kelly (2009) által felvetett problémára, hogy vajon milyen okozati viszony áll fenn a pártszimpátia, illetve a mobilitás szubjektív érzékelése között. Vajon a kormánypárti szavazók azért szavaznak a Fidesz–KDNP-re, mert úgy érzik, hogy javult a társadalmi helyzetük, vagy ellenkezőleg: azért érzik úgy, hogy előreléptek, mert a politikai elköteleződésük ezt mondhatja velük? Valószínűleg mindegyik jelenség létezik önmagában is, de a kettő össze is kapcsolódhat, de jelen vizsgálat alapján nem lehet egzakt módon azonosítani, hogy melyik az ok és melyik az okozat. Amennyiben a társadalmi helyzet változása közvetlen módon lenne hatással a pártszimpátia alakulására, az azzal járna, hogy a pártstruktúra egyre inkább összekapcsolódna a társadalmi-gazdasági egyenlőtlenségekkel. Ennek következtében a politikai paletta egyik oldalán a kormánypártokat támogató nyertesek tömörülnének, akiknek a társadalmi helyzete az elmúlt időszakban javuló tendenciát mutatott, míg az ellenzéki térfélen a lecsúszó vesztesek foglalnának helyet. Elemzésünk szerint a Fidesz–KDNP támogatói körében a minta megoszlásához képest ugyan nagyobb arányban találunk olyanokat, akik a szubjektív mobilitás alapján nyertesnek tekinthetők, de ők is csak egyharmadát teszik ki a szavazótábornak. A Fidesz kormányzásáról tehát kedvező a véleményük, ugyanakkor saját társadalmi pozíciójuk emelkedését tíz év vonatkozásában csak minden harmadikuk érzékeli.

Feltehető, hogy az utóbbi időszakban olyan folyamatok indultak be Magyaror-

szágon, hogy a nyertesek egyre inkább a kormányzati oldalon, a vesztesek pedig az ellenzéki pártoknál tömörülnek; az egyes pártok támogatóira, illetve a pártszerkezet alakulására vonatkozó ismereteink azonban árnyalják ezt az állítást. Enyedi Zsolt és Tardos Róbert (2018) szerint a pártválasztás társadalmi beágyazottsága növekedett a 2018-as választások körül, azonban a Fidesz–KDNP esetében túlzás lenne a nyertesek pártjáról beszélni. A Fidesz–KDNP 2018-as, harmadik kétharmados győzelme ugyanis nem következhetett volna be a „vesztesek” szavazatainak megszerzése nélkül. Rámutattak arra, hogy a kormánypártok fontos bázisát adják a munkanélküliek, a perifériarégiókban élő inaktívok, akiket tipikusan inkább veszteseknek szokás nevezni. Tóka (2018b) szerint a gazdasági közérzet javulása igen gyorsan befolyással lehet a pártpreferenciára. Állítása szerint, a Fidesz–KDNP 2018-as választási sikere mögött a strukturális tényezőkhöz túlmenően, közvetett hatásként, ott lehet a magyar társadalom „*páratlanul kitartóan ... és rendhagyóan magas*” fogyasztói bizalmi szintje (Tóka 2018:371).

A strukturális tényezőkhöz hatása erősebb lehet a Jobbik esetében. A Jobbik szavazói tekintik magukat leginkább az elmúlt tíz év veszteséinek, s nem véletlen, hogy a 2018-as választások előtt ez a párt törekedett leginkább arra, hogy megszólítsa a magukat vesztesnek érző társadalmi rétegeket. A vesztesek megszólításának hatékonyságával kapcsolatosan azonban megoszlanak a vélemények. A Jobbik vesztesekkel kapcsolatos kommunikációs stratégiája a keleti, észak-magyarországi lecsúszott ipari övezetek városi lakosságánál volt kifejezetten sikeres (Enyedi–Tardos 2018).

Az a jelenség, hogy – a pártszerkezet nagyfokú stabilitása mellett – a pártszimpátia erősen összefügg azzal, hogy hogyan látjuk saját társadalmi helyzetünk változását, arra enged következtetni, hogy e szubjektív vélekedéseket – az objektív változások mellett – komolyan befolyásolják a különböző politikai tömbök üzenetei. Ez a felismerés megerősíti Gerő–Szabó (2017) azon állítását, mely szerint a politikai integráció önálló integrációs mechanizmusként működik Magyarországon. A Fidesz–KDNP képes oly módon integrálni a társadalmat, hogy az objektív gazdasági, szociális tényezőktől szinte függetlenül kialakítson egy univerzális világképet, amelyben a táborhoz tartozók megtalálják azt a világos kapaszkodót (üzenetet), ami alátámasztja, megerősíti saját meggyőződésüket, meglévő véleményüket, vagy amelynek a segítségével feloldják bizonytalanságaikat. A kormányzópártok integrációs és dezintegrációs stratégiájának lényeges eleme (Gerő–Szabó 2020 jelen kötetben), hogy úgy igyekszik integrálni saját táborát, hogy közben az ellenzéki szavazókat a lehető legnagyobb mértékben dezintegrálja. Ennek érdekében igyekszik az állampolgárokat meggyőzni arról, hogy a társadalmi előrelépés lehetősége kedvező Magyarországon, azaz, ha nem

Mobilitás és integráció a magyar társadalomban

is ötről a hatra, de egyről a kettőre igenis lehet jutni, ami a kormányzati teljesítménynek köszönhető. A kormányzópartok integrációs stratégiája tehát szelektív, nem a magyar társadalom egészét foglalja magában, viszont nagyon hatékonyan működik: van ugyanis vezetője, van egy komplex ideológiája, így a tábor pilléresezett, erős és alig-alig kezdhető ki más politikai szereplők által.

Hivatkozások

- Andorka R. (1982) *A társadalmi mobilitás változásai Magyarországon*. Budapest: Gondolat.
- Balogh A. – Róbert P. (2008) Foglalkozási mobilitás Magyarországon, 1992–2007. In Kolosi T. – Tóth I. Gy. (szerk.) *Társadalmi riport 2008*. Budapest: Társki. 45–65.
- Balogh K. – Hajdu G. – Huszár Á. – Kristóf L. – Megyesi G. B. (2019) *Származás és integráció a mai magyar társadalomban*. Budapest: MTA TK.
- Bukodi E. – Paskov, M. – Nolan, B. (2017) *Intergenerational Class Mobility in Europe: A New Account and an Old Story*. INET Oxford Working Papers no. 03.
- Duru-Bellat, M. – Kieffer, A. (2008) Objective/subjective. The two facets of social mobility. *Sociologie du travail*, (50S). e1–e18.
- Eurofound (2017) *Social mobility in the EU*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Gerő M. – Szabó A. (2017) A társadalom politikai integrációja. A politikai értékcsoportok. In Kovács I. (szerk.) *Társadalmi integráció. Az egyenlőtlenségek, az együttműködés, az újraelosztás és a hatalom szerkezete a magyar társadalomban*. Budapest: MTA TK SZI – Belvedere Meridionale. 117–154.
- Harcza I. (2018) Módszertani tanulságok a társadalmi percepciók mérése kapcsán. *Demográfia*, 61(1), 91–98. <https://doi.org/10.21543/dem.61.1.4>
- Huszár Á. (2018) Objektív és szubjektív mobilitás. *Demográfia*, 61(1), 99–109. <http://dx.doi.org/10.21543/Dem.61.1.5>
- Huszár Á. – Záhonyi M. (2018) A szubjektív mobilitás változása Magyarországon. *Demográfia*, 68(1), 5–27. <http://dx.doi.org/10.21543/dem.61.1.1>
- Enyedi Zs. – Tardos R. (2018) A magyar választók beágyazottsága és ideológiai tagoltsága. In Böcskei B. – Szabó An. (szerk.): *Várákosok és választások. Parlamenti választás 2018*. Budapest: MTA TK PTI – Napvilág. 43–77.
- Jackson, M. – Evans, G. (2017) Rebuilding Walls: Market Transition and Social Mobility in the Post-Socialist Societies of Europe. *Sociological Science*, 4, 54–79.
- Kelly, S. – Kelly, C. (2009) Subjective Social Mobility: Data from 30 nations. In Haller, M. – Jewell, R. – Smith, T. (szerk.) *Charting the Globe: The International Social Survey Programme 1984-2009*. London: Routledge. Elérhető: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.664.8071&rep=rep1&type=pdf> Letöltve: 2020-06-26.
- Kraus, M. W. – Tan, J. J. X. (2015) Americans overestimate social class mobility. *Journal of Experimental Social Psychology*, 58, 101–111.
- Merllié, D. (2008) How to compare “subjective” and “objective” mobility. *Sociologie du travail*, (50S), e50–e65.
- Patkós V. (2019) *Szekértáborharc – Eredmények a politikai megosztottság okairól és következményeiről*. Budapest: TK PTI – Napvilág.
- Róbert P. (1999) Társadalmi mobilitás és rendszerváltás Századvég, 15, 73–86. <http://www.c3.hu/scripta/szazadvég/15/robert.htm>
- Róbert P. (2018): Intergenerációs iskolai mobilitás az európai országokban a válság előtt és után. In Kolosi T. – Tóth I. Gy. (szerk.): *Társadalmi Riport 2018*. Budapest: Társki. 64–80.
- Szabó A. – Gerő M. (2019) *A magyar társadalom és a politika, 2019. A magyar társadalom politikai gondolkodásmódja, politikai integráltsága és részvétele*. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont.
- Tóka G. (2018a) A centrális erőtér bomlása. In Böcskei B. – Szabó A. (szerk.): *Várákosok és valóságok. Parlamenti választás 2018*. Budapest: MTA TK PTI – Napvilág. 78–101.
- Tóka G. (2018b) A 2018. évi országgyűlési választás. In Kolosi T. – Tóth I. Gy. (szerk.) *Társadalmi riport, 2018*. Budapest: Társki. 353–381.

Mobilitás és integráció a magyar társadalomban

- Tóth I. Gy. – Szelényi I. (2018) Bezáródás és fluiditás a magyar társadalom szerkezetében. Adatolt esszé a felső középosztály bezáródásáról. In Kolosi T. – Tóth I. Gy. (szerk.): *Társadalmi Ríport 2018*. Budapest: Táarki. 25–46.
- Tóth Cs. – Szabó A. (2018) A győztes mindent visz? A 2018-as választás eredményei. In Böcskei B. – Szabó A. (szerk.) *Várakozások és valóságok. Parlamenti választás 2018*. Budapest: MTA TK PTI – Napvilág. 19–43.

Függelék

Fl. táblázat
Az elemzéshez használt változók leíró statisztikái

	Átlag	Szórás	Mini- mum	Maxi- mum	N
Szubjektív mobilitás a szülőkhöz képest	0,661	1,776	-8	7	2278
Szubjektív mobilitás 10 évvel korábbihoz képest	0,243	1,267	-5	6	2286
Fidesz szavazó	0,292	0,455	0	1	2369
MSZP, DK, Párbeszéd szavazó	0,103	0,304	0	1	2369
Jobbik szavazó	0,060	0,237	0	1	2369
Egyéb pártok szavazói	0,056	0,230	0	1	2369
Ismeretlen pártpreferencia	0,469	0,499	0	1	2369
Nő	0,536	0,499	0	1	2369
Kor	51,439	14,879	28	95	2369
Háztartásnagyság	2,205	1,117	1	9	2369
Budapesten lakik	0,188	0,391	0	1	2369
Községben lakik	0,294	0,456	0	1	2369
Dolgozik	0,666	0,472	0	1	2369
Apa – vezető, értelmiségi	0,110	0,313	0	1	2369
Apa – egyéb szellemi	0,067	0,251	0	1	2369
Apa – szakmunkás	0,386	0,487	0	1	2369
Apa – betanított munkás	0,125	0,331	0	1	2369
Apa – segédmunkás	0,261	0,439	0	1	2369
Foglalkozási mobilitás	0,630	2,011	-6	7	2210